

Ølgod Vandtårn

Af IRENE HELLVIK

Den 1. januar 1992 kom Ølgods gamle vandværk og vandtårn på Egknudvej i Ølgod Museums besiddelse. Forinden havde der været forhandlinger med Ølgod Tekniske Værker om overdragelsen. Resultatet blev, at museet købte de gamle bygninger for 1,00 kr. Ølgod Tekniske Værker gav 210.000 kr. til en fond, der skulle sørge for den fremtidige vedligeholdelse, sådan at museet ikke ville blive bebyrdet af ekstra omkostninger i den retning.

Inden overdragelsen bekostede Ølgod Tekniske Værker en istandsættelse. Den gamle vandværksgrund blev saneret for gamle, ikke bevaringsværdige bygninger og grunden rengjort for det vildtvoksende buskads. Selve tårnet blev stivet af indven-

Fig. 1. Ølgod Vandtårn efter restaureringen og overdragelsen til Ølgod Museum. Foto: Søren Manøe, 1993.

diget af et stålskelet, idet det viste sig, at det var i en dårligere forfatning, end man først havde troet. Til sidst blev det sandblæst og malet udvendigt.

Ved et tilfælde viste det sig, at museet var i besiddelse af en 1-kroneseddel trykt i 1914, samme år som vandtårnet var blevet opført. Denne seddel blev nydeligt indrammet og overrakt Ølgod Tekniske Værker som betaling for tårnet og vandværket. Herefter blev nogle og skøde samt en check på 210.000 kr. overrakt museet.

Det første vandforsyningsanlæg i Danmark blev bygget i Odense i 1852-53. Derefter gik det stærkt, og i løbet af de næste 50-60 år blev der overalt i landet oprettet vandforsyninger i byerne. Det var en kolossal omvæltning at få vand fra en vandhane direkte der, hvor man havde brug for vand, fremfor som tidligere at hente vandet fra byens brønd, egen brønd på gårdspladsen eller fra naturlige kilder, vandløb, og hvor der ellers var vand at hente.

Den nye vandforsyning havde to væsentlige formål. Dels det netop omtalte, det praktiske element, der siden førte vandskylende klosetter, badeværelser, vaskemaskiner og opvaskemaskiner samt en radikal omlægning af det huslige arbejde med sig. Det andet formål var hygiejnisk. Man havde i midten af århundredet haft nogle voldsomme koleraepidemier, der visse steder i landet, bl.a. i København, havde reduceret befolkningen betydeligt. Nogle steder var op til $\frac{1}{10}$ døde. De steder, hvor der var vandforsyningsanlæg, gik man stort set fri af denne epidemi, og man opdagede, eller rettere sagt man blev bekræftet i mistanken om, at det var vandets beskaffenhed, der var skyld i denne dødelige sygdoms omfang.

Desto flere mennesker, der boede i en by, jo mere nødvendigt var det med et vandforsyningsanlæg. Derfor varede det også nogle år, inden de mindre byer gav sig i kast med et så stort og kostbart anlægsarbejde.

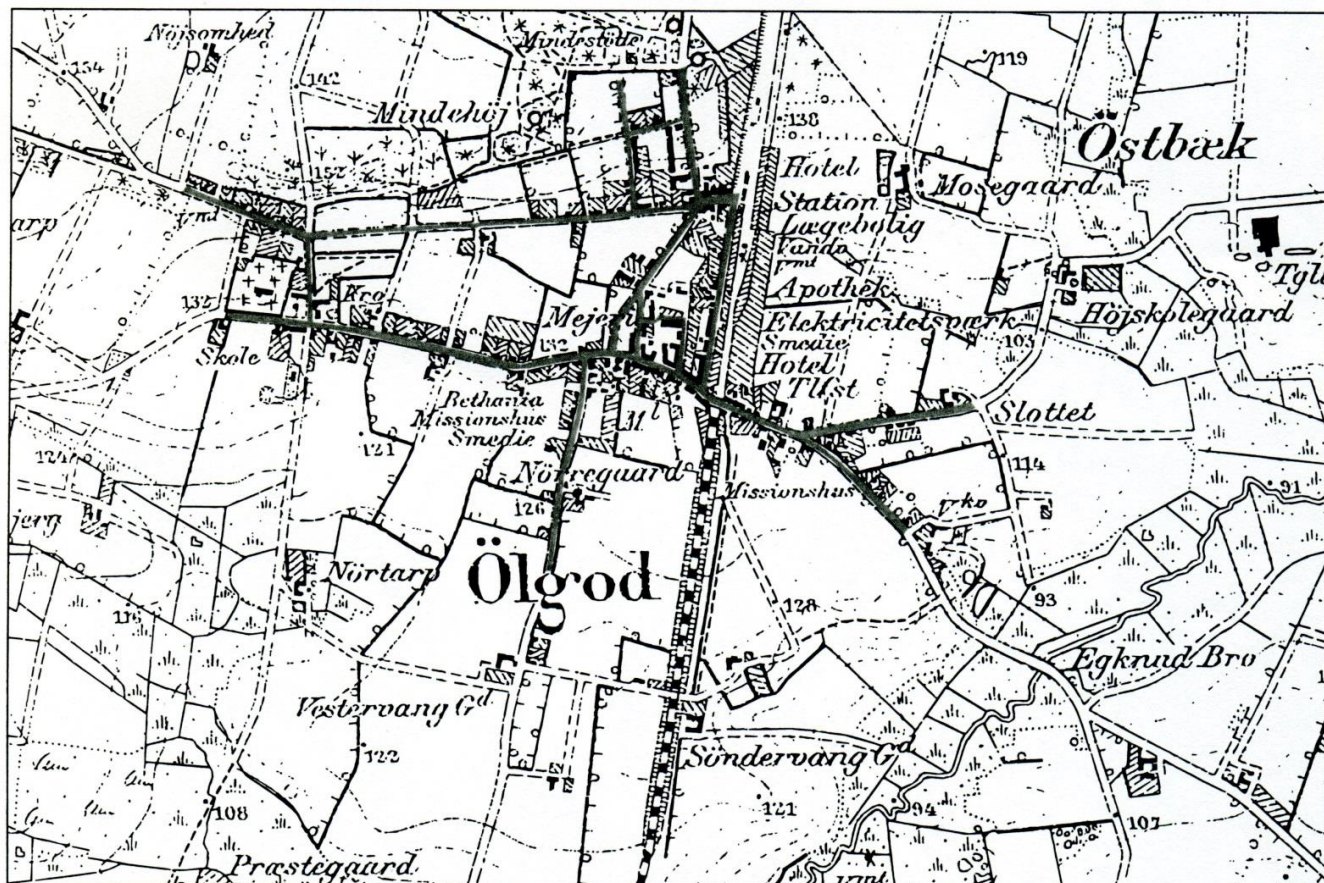
På et møde afholdt på Ølgod Afholdshotel den 10. december 1913, blev der nedsat et udvalg, der skulle foretage prøveboringer og indsende vandanalyser til Qvist's Laboratorium i Århus. Analysen var meget tilfredsstillende og betegnedes som »en god blød Drikkevand«. ¹ Desuden havde

Man fik ingeniør Øllgaard fra Hellerup til at være rådgivende ingeniør på projektet, og han udarbejdede hurtigt tegninger og kondition sådan, at man kunne få udbudt arbejdet i licitation. Licitationen blev bekendtgjort i Jyllands Posten, Ringkjøbings Amts Dagblad og Ribe Amts Tidende og berammet til den 9. maj. Arbejdet med vandtårnet blev givet til firmaet Christiani & Nielsen i Århus og rørlægningen og husinstallationerne til blikkenslager Feddersen fra Ølgod. Anlægssummen blev ca. 18.000 kr., og der var fra starten 203 forbrugere, der var interesserede i at købe en andpart. Reelt blev det 130 forbrugere, der startede. Man havde forventet at kunne tage det nye vandværk i brug den 15. september 1914, men pga. forsinkelser med byggeriet blev det først indviet den 10. oktober 1914.

A tall, cylindrical stone tower with a conical roof, standing in an open field. Several people are gathered at its base, and a small building is visible to the left.

Fig. 2. Ølgod Vandtårn under opførelsen i 1914. Foto: Ølgod Ugeblad.

Fig. 3. Vandforsyningsområdet ved vandværkets start i 1914. Bykort over Ølgod By, 1911.

sugede vandet op fra boringen, der var 7 meter dyb og løftede vandet op i en beholder i vandtårnet i 25 meters højde. Formålet med et vandtårn er, at få tryk nok på vandet, så det kan komme ud til alle forbrugerne og presses op i de installerede rør til aftapningshanerne.

Allerede i marts måned året efter er der behov for en reservepumpe, og man bliver her for første gang gjort opmærksom på folks ødselhed med det nu så let tilgængelige vand. Dette er et problem, der stort set gør sig gældende ved hvert bestyrelsesmøde op gennem vandværkets historie. I 1920 er det dog så galt, at bestyrelsen beslutter at gå rundt på inspektion hos andelshaverne for at bese hanerne og se, om folk blot lader hanerne løbe af ugidelighed. Senere er det havevandingen, der bliver det store problem.

Ledningsnettet var, som det står skrevet i Ølgod Ugeblads første udgave den 12. december 1914, omfattende: «... idet det strækker sig mod Vest til Skolerne og Landpostbud Gravers Ejendom, mod Nord til Plantagen, mod Syd indtil Vognmand Lemmings Gaard og mod Øst gennem Slotsgade til Gdr. Chr. Nielsen, Slottet.»² Som det ses, kræver det en vis indforstået viden at finde ud af, hvor stort ledningsnettet rent faktisk var, men alle i Ølgod anno 1914 vidste det jo, så hvorfor bekymre sig om eventuelt interesserede 80 år ude i fremtiden. Allerede i 1918 udvides ledningsnettet første gang. Dette er et problem, der gør sig gældende alle steder. Man lægger for små rør ned i første omgang og i et for afgrænset gadenet. Det vil sige, at man med jævne intervaller af kortere eller længere tid bliver nødt til at grave rørene op igen og nedlægge nogle større. De gamle rør bliver så genbrugt og nedlagt i forlængelse af de nye i forbindelse med udvidelsen af nettet. Og sådan bliver man ved, til rørene er færdige af ælde. Når man læser forhandlingsprotokollen, får man nærmest det indtryk, at der er en fast medarbejderstab i gang med at grave rør op og lægge nye ned, grave nye render for at lægge de gamle rør ned dér – og så videre, år efter år. Det er selvfølgelig ikke sandt, men overdrivelser har som bekendt altid et gran af sandhed i sig. I alt fald er det en tilbagevendende procedure i årene fremover.

I 1927 tager bestyrelsen på studierejse til Skjern, Ringkøbing og Ulfborg for at se på rensningsfiltre. Allerede i 1925 er der problemer med okker i vandet, og man har erfaret, at man allerede fra starten skulle have haft et rigtigt filteranlæg. Det bliver der så rådet bod på nu, og et filterhus bliver opført.

Under krigen, i 1944, bliver man nødt til at foretage flere boringer og noget dybere denne gang end tidligere. Ligeledes er der problemer med ledningsnettet i de hårde frostmåneder. De ligger

ikke dybt nok og fryser derfor til. Man bliver nødt til at sætte vandvogne ind i de hårdest ramte måneder.

Fra 1949 begynder man at registrere, hvor mange husstande der har indlagt WC (68%) og bad (25%), og pr. 1. november 1960 bliver det vedtaget, at da skal alle ejendomme have indlagt WC'er.

Igen i 1970 er man i gang med nye boringer denne gang ned til en dybde af 150 meter lidt vest for byen i Bøllund. Her køber man en grund på 2186 m² til et nyt vandværk.

Det gamle vandværk havde en kapacitet på 40 m³ pr. time, det nye 100 m³. Mere end en fordobling af forsyningen. »Der bliver ingen skæringsdato, hvor man kan sige, at det gamle vandværk sættes ud, og det nye kobles ind. Overgangen sker efterhånden ved, at man lidt efter lidt kobler det nye værk ind. Det gamle vandværk stoppes, når vi er sikre på, at det nye kører tilfredsstillende.«³

Siden 1920 har man haft en mand til at passe vandværket samt opkræve vandpenge ved forbrugerne, og en mand til at passe haven og udenomspladsen ved anlægget. Fra 1934 ansætter man en fast bestyrer, men først fra 1963 bliver det en fuldtidsstilling med en overenskomstmæssig løn. I 1965 indgår vandværket i forhandlinger med elværket og fjernvarmeværket om et samarbejde. Dette samarbejde træder i kraft pr. 1. november 1968. Baggrunden for samarbejdet var et ønske om at forenkle regnskabsføringen og udnytte personalet bedre.

Ølgod Tekniske Værker tilbød Ølgod Kommune det gamle vandværk og vandtårn, men der var stor uenighed blandt byrådsmedlemmerne angående tilbuddet. Nogle mente, at tårnet absolut ikke pyntede, mens andre mente, det hørte byen til, og at det altid havde været og stadigvæk burde være et vartegn for Ølgod by. Det store spørgsmål blev så: Hvad ville det koste at gøre det i stand? Situationen var med andre ord uvis for byens vartegn, og dets skæbne forblev uafklaret i en årrække, indtil der pludselig opstod en ny situation. På grund af en kendelse fra landvæsenskommissionen skulle vandforsyningsområdet udvides til også at dække områder udenfor Ølgod by. Der skulle nedlægges en ny ledning på 10-12 km. Derfor blev der atter brug for det gamle vandværk som trykforøgerstation og til opsamling af rent vand. Arealet udenom blev brugt som oplagsplads for både vandværket og fjernvarmeværket. Med denne nye beslutning blev tårnet midlertidigt reddet, men trængte til en »ansigtsløftning«. Ølgod Kommune meddelte siden hen, at de ikke var interesseret i at overtage bygningerne på Egknudvej, og vi er hermed tilbage, hvor denne beretning

startede, nemlig, efter en årrække – ca. 20 år – i knejsende »ubemærkethed«, at ende i Ølgod Museums besiddelse.

Fremtidsplanerne for det gamle vandtårn og vandværk, er at lave en permanent udstilling om vandforsyningens historie i Danmark og specielt i Ølgod. Denne udstilling får til huse i det gamle pumpehus fra 1914. I det gamle filterhus fra 1950'erne bliver der en topografisk Ølgod udstilling i den ene ende af bygningen. I den østligste ende har man bevaret det sidste pumpeanlæg fra det gamle vandværks tid.

Irene Hellvik, museumsinspektør, Ølgod Museum.

NOTER

1. Forhandlingsprotokol for Andelsselskabet Ølgod Vandværk 1913-1943.
2. Ølgod Ugeblad d. 12. december 1914.
3. Ølgod Ugeblad d. 19. september 1971.

LITTERATUR

- Andrup, G.O.: *Odense vandforsynings historie*. Odense 1953.
Forhandlingsprotokol for Andelsselskabet Ølgod Vandværk 1913-1943.
Forhandlingsprotokol for Andelsselskabet Ølgod Vandværk 1944-1967.
Vandforsyning. Foredrag m.v. ved Dansk Ingeniørforenings kursus i Vandforsyningsteknik. København 1967.
Ølgod Museum 1992, årg. 26.
Ølgod Ugeblad d. 12. december 1914.
Ølgod Ugeblad d. 19. september 1971.